

Nőmozgalom és pacifizmus emigrációban
Schwimmer Rózsa élete és munkássága
1927–1948
(Beszámoló)

A 2021-ben elnyert Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjamat a koronavírus pandémia által okozott korlátozások miatt végül 2022 szeptember 15-e és december 16-a közt valósítottam meg az Amerikai Egyesült Államokban, New Yorkban. Pályázatom során a korábbi években megkezdett kutatási projektet folytattam.

***

Amerikai egyesült államokbeli kutatómunkám elsődleges helyszíne az ország második és a világ negyedik legnagyobb közkönyvtára, a New York Public Library (NYPL) kéziratára volt (Manuscripts and Archives Division, The Brooke Russell Astor Reading Room for Rare Books and Manuscripts), ahol 2017-ben a közel 600 dobozból (48,8 ifm) álló Schwimmer Rózsa-hagyaték (Rosika Schwimmer Papers, MssCol6398) feltárását kezdtem meg. A munkát 2019-ben folytattam, amikor Schwimmer 1921–1929 közötti levelezésére és személyes anyagainak (naplófeljegyzések, tárgyi források, levélkönyvek stb.) feldolgozására fókuszáltam. A két New York-i tartózkodás során mintegy 190 doboznyi iratot tártam fel. Elsődleges célom 2022-ben a Schwimmer-hagyaték teljességre törekvő áttekintése volt, ideértve az 1927–1948 közötti levelezés és naplójegyzetek mellett az újságírói tevékenységével kapcsolatos anyagok feldolgozását is. Ekkor Schwimmer – bár amerikai állampolgársággal nem rendelkezett, s ezt a későbbiekben sem kapta meg – már évek óta az USA-ban élt, viszont továbbra is élénken érdeklődött a magyarországi és az európai politikai helyzet, valamint a két világháború közötti nőmozgalom eseményei iránt.

A három hónap során feltárt több, mint 400 doboznyi anyagból képet alkothattam Schwimmer politikai és társadalmi problémákkal kapcsolatos nézeteiről és arról, hogy milyen stratégiákat alkalmazott terveinek, aktuális projektjeinek megvalósítására vagy, hogy miként tekintett az 1930-as évek folyamán eszkalálódó politikai helyzetre, illetve a Feministák Egyesülete és a magyarországi liberális nőszervezetek tagságának jelentős részét is korlátozó, majd életét közvetlenül veszélyeztető zsidó törvényekre, s végül miként fogadta a második világháború kirobbanásának hírért.

Azt követően tehát, hogy az anyag alapján felvázolhattam az 1918 előtti magyarországi feminista szerveződések történetét, fejlődési sajátosságait, és azt, hogy az egyesületek milyen nehézségekkel szembesültek az első világháború kirobbanásakor, valamint közvetlenül a Monarchiától való elszakadást követően, ezúttal (összehasonlításképpen) bepillantást nyerhettem abba, hogy miként változott a helyzetük a Horthy-korszak és a második világháború során. Mindezt olyan magyarországi és nemzetközi hírű nőmozgalmi vezetők és pacifisták szemüvegén keresztül láthattam, mint például Mellerné Miskolczy Eugénia, Vámbéry Melanie, Steinberger Sarolta vagy éppen Mary R. Beard, Lola Maverick Lloyd, Carrie Chapman Catt vagy Helene Stöcker.

Excentrikusság felsőfokon: Schwimmer Rózsa

Míg a nyugati nőmozgalom vezető aktivistáinak életrajzai a nemzetközi tudományos- és tudománynépszerűsítő irodalom – nyugodtan mondhatjuk – slágertémái,¹ addig

---

¹ Az angolszász világ mellett érvényes ez a kétezres évek németországi és ausztriai nőtörténeti kutatásaira is. Ezek egyik legfontosabb, közös jellemzője a „régí vagy első nőmozgalom” („*alte oder erste*

róluk méltánytalanul feledkezett meg a hazai történetírás. Igaz ez Schwimmer Rózsa is, akiről néhány, viszonylag rövid tanulmányon, lexikonszócikken és ismeretterjesztő íráson kívül nem olvashatunk semmit.²

A levéltári források alapján életének főbb fordulópontjai a következők voltak: Schwimmer Rózsa, az 1918 előtti magyarországi és nemzetközi feminista mozgalom egyik vezető személyisége 1877. szeptember 11-én látta meg a napvilágot egy vallását nem gyakorló budapesti zsidó családban. A New York-i Közkönyvtárban (New York Public Library, a továbbiakban NYPL) őrzött hagyatékában csupán két apró jel utal a zsidó hitre és szokásrendszerre. Az édesapa vállalkozásának bukása után a szülők Rózssával és két fiatalabb testvérével, Franciskával (1880–1963) és Bélával Temesvárra költöztek. A Schwimmer-lányok itt végezték elemi és polgári leányiskolai tanulmányaikat. A helyét eleinte nehezen találó, öngyilkos hajlamokkal küzdő fiatal nő az 1890-es évek közepén left otthonra Budapesten. Kenyerét kezdetben nevelőnőként kereste, ami azért tűnt kézenfekvő megélhetési forrásnak, mert a vidékkel összehasonlítva már akkor is drágának számító fővárosi lakhatását és ellátását munkáltatói biztosították. Egy vélelmezhető szerelmi csalódást követően Schwimmer a hivatalnoknői pálya felé orientálódott, amelyen a főváros rohamos gazdasági fejlődése miatt egyre többen helyezkedtek el. Ekkor ismerkedett meg azon nőtársaival, akikkel az 1900-as évek kezdetén új alapokra helyezték a magyarországi nőmozgalmat, először a Nőtisztviselők Országos Egyesülete (1896–1919, Budapest, a továbbiakban NOE), majd a Feministák Egyesülete (1904–1949, Budapest, a továbbiakban FE) keretein belül. Sőt, részt vett a Magyarországi Munkásnő Egyesület (1903–1915, Budapest) alapításában is, s néhány évig levelezett a szervezet elnökével, Gárdos Mariskával.

Schwimmer és a NOE-, valamint FE-beli társnői nevéhez nem kisebb teljesítmény köthető, mint a progresszív feminista nőmozgalom életre hívása és innovatív eszméinek terjesztése Budapesten, majd a vidéki városokban. Legközelebbi kollégái és immár Budapesten szerzett barátai az egyesületek ügyes-bajos dolgainak koordinálása mellett nemzetközi karrierépítésében is évtizedeken át támogatták. Glücklich Vilma (1872, Vágújhegy–1927, Bécs) például már 1906 végén félig tréfálkozva jegyezte meg egy levélben, hogy „micsoda világhírű néni lesz magából”.³ Ezzel arra utalt, hogy a húszas–harmincas éveiben járó társnője kiváló érzéssel építette kapcsolatait a nemzetközi nőmozgalom berkeiben. Újságírói vénájának, hihetetlen motivációjának, illetve kiváló nyelvérzékének köszönhetően már az 1900-as évek kezdetén rangos osztrák és német lapok közölték cikkeit. Rövid idővel később angolszász lapokban is találkozunk írásaival. Ezeket kihasználva bensőséges baráti kapcsolatba került többek között a holland és az egyesült államokbeli nőszervezetek vezetőivel. A karrierépítés e formája egyébként a korszakban egyáltalán nem szokatlan, hiszen a női újságírás

---

Frauenbewegung) vezető személyiségeinek újrafelfedezése. E tendencia kiindulópontjaként tekinthetünk Angelika Schaser Helene Lange és Gertrud Bäumer „politikai életközösségéről” írt munkájára (2000). Ide sorolható – többek között – Anita Augspurg életrajza Anna Dünnebier és Ursule Scheu tollából (2002), Corinna Oesch Yella Hertzka-monográfiája (2014), legutóbb pedig a Johanna Gehmacher, Elisa Heinrich és Oesch tollából származó Käthe Schirmacher-életrajz (2018).

² E munkákról lásd bővebben CZEFERNER Dóra, *Polgári-liberális, feminista nőszervezetek és sajtójuk az Osztrák–Magyar monarchiában (1907–1918): Egyesületek, periodikák, tartalomelemzés*, Doktori értekezés (Pécs: PTE BTK, 2020), 28–31.

³ Glücklich Vilma Schwimmer Rózsanak, 1906. nov. 08., New York Public Library Manuscript and Archives Division. Rosika Schwimmer Papers, MssCol 6398. Series I.A. Box 10. (A továbbiakban NYPL RSP I.A.)

fejlődése a nyugati országokhoz hasonlóan Ausztriában és Magyarországon is kart karba öltve haladt a nőmozgalom térnyerésével.⁴

A feminista lapok szerkesztői és magyar szerzői között Schwimmer volt az első, aki nem csupán a hazai, hanem a nemzetközi sajtóban publikált,⁵ illetve aki az 1900-as évek közepétől teljes egészében képes volt megélni újságírói honoráriumából, valamint évente ismétlődő nyugat- és észak-európai, majd USA-beli előadókörútjainak bevételeiből.⁶ Abszolút tudatosnak mondható nemzetközi karrierépítésének eredményeiből a NOE és főként a FE profitált rengeteget. Innovatív meglátásaira még a nemzetközi nőmozgalom egyik legfontosabb ernyőszervezetének, az International Woman Suffrage Association (1904–, Berlin, a továbbiakban IWSA) vezetői is nyitottak bizonyultak: az ő kezdeményezésére készült el az szervezet jelvénye és kítűzője, s ő indítványozta hivatalos értesítőjüknek, a *Ius Suffragii*-nak (1906–1924) a publikálását is 1906-ban.⁷

A FE alapítása utáni időszak Schwimmer számára az egyesület első hivatalos lapja, *A Nő és a Társadalom* (1907–1913, Budapest) körüli teendők mellett előadókörutakkal, nőkongresszusok látogatásával telt. *A Nő és a Társadalom* szerkesztőjeként Glücklich – aki az egyes lapszámok szerkesztésében szintén oroszánrészt vállalt – Schwimmert leveleiben tréfásan éveken át „Tek.[intetes] Szerk.[esztő]”-nek szólította. Schwimmer egyébként 1911-ben kötött házasságot Bedy Béla újságíróval, ám a gyermektelen pár két évvel később a válás mellett döntött. Mivel a hagyatékából Franciskával és Schwimmer személyi asszisztensével, a szintén magyar származású Edith Wynnerrel (szül. Weiner, 1915, Budapest–2003, New York) gondosan kiválogatták a Bedyvel váltott leveleket, a frigy felbomlásának okait csak találgathatjuk. A váláshoz Schwimmer lobbánékony természete, esetleg folyamatos külföldi utazásai vezethettek.

Bizonyosan Schwimmer kapcsolati hálójának köszönhető, hogy az IWSA hetedik kongresszusának 1913-ban végül nem Bécs, hanem Budapest adhatott otthont. Az esemény, amely a FE nyugati szervezetek mellé történő felzárkózását erősítette meg, tartós reflektorfénybe állította Schwimmert, hiszen ekkor választották az IWSA egyik vezetőjévé (sajtótitkárává). A tisztséget 1914 januárjától töltötte be Londonban, ami azonban nem gátolta abban, hogy a távolból kövesse nyomon Budapesten maradt társnői munkáját.⁸ Londonba költözését követően *A Nő és a Társadalom* utódlapjának, *A Nőnek* (1914–1928, Budapest) a szerkesztési feladatait két közeli

---

⁴ Ez a feminista mellett igaz a nőmozgalom keresztényszocialista és szociáldemokrata irányzataira is, hiszen eszméik terjesztésére a sajtótermékek kiváló fórumokként szolgáltak. Németországra lásd Carmen SITTER, „Die eine Hälfte vergift man(n) leicht”: Zur Situation von Journalistinnen in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung des 20. Jahrhunderts (Pfaffenweiler, Centaurus, 1998), 109–117. Osztrák–magyar vonatkozásban korántsem volt olyan jelentős a női újságírás előretörése. Erre lásd Elisabeth KLAUS und Ulla WISCHERMANN, „Kriegsdiskurs und Geschlechtsdiskurs: Journalistinnen zum Ersten Weltkrieg”, in *Medien–Krieg–Geschlecht: Affirmationen und Irritationen sozialer Ordnungen*, hg. Marthina THIELE, Tanja THOMAS und Fabian VIRCHOW, 295–313 (Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, 2010), 66.

⁵ A teljesség igénye nélkül sorolok fel néhány osztrák és német lapot, amelyekben 1907 előtt cikkeket közölt: *Die Zeit*, *Wiener Mode*, *Arbeiterinnen-Zeitung*, *Neues Frauenleben*, *Illustrierte Frauen-Rundschau*, *Etische Kultur*, *Dokumente des Fortschritts*. A sajtótermékek szerkesztőivel folytatott levelezés-sorozatért lásd NYPL RSP I.A. Box 1–11; A cikkeket lásd NYPL RSP II.A. Box 466. fol. 10; Box 467. fol. 1–3.

⁶ Ezt azon füzetekből tudjuk, amelyekben bevételeit és kiadásait vezette. (NYPL RSP I.A.) A világháború éveiben már *A Nőben* szociális riportokat publikáló Kovács Lydia is újságírói honoráriumából élt. A szíves közlést Sipos Balázsnak köszönöm.

⁷ *A Nő és a Társadalom* (1907): 64–66.

⁸ *A FE 1914. február 28-i választmányi ülésének jegyzőkönyve. Feministák Egyesülete*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P999 2. doboz 3. tétel. (A továbbiakban: MNL OL P999.)

munkatársának, Teleki Sándorné Kende Júliának, írói álnevén Szikrának (1864, Pest–1937, Budapest) és Pogány Paulának adta át. Ő maga a kevesebb mindennapi feladattal járó felelős szerkesztő posztját őrizte meg. A forrásokból egyértelmű, hogy Schwimmer egy időre ténylegesen hátrébb lépett az egyesület mindennapi ügyeinek koordinálásától és a lapkiadástól.

A háború kirobbanásának hatására Schwimmer pacifista eszméi a korábbiaknál is hevesebben lángoltak fel. A mozgósítást követően azonnal feladta IWSA-beli vezető szerepét,⁹ s valamennyi európai és tengerentúli kapcsolatát latba vetette a mielőbbi békekötés érdekében. A Henry Ford amerikai milliárdos által finanszírozott békehajó – amely Ford Peace Ship néven vonult be a köztudatba – mellett számos országban tárgyalt az IWSA, valamint 1917/1918 folyamán Károlyi Mihály képviselőjében. Eredményeiről, vagyis azok elmaradásáról meleg hangú, szeretetteljes levelekben számolt be otthon maradt kollégáinak. Így tett 1915. december 4-én is, amikor a Ford Peace Ship (Oscar II), fedélzetén az amerikai elit tagjaival és Schwimmerrel kifutott New York kikötőjéből, illetve amikor a misszió pár hónap múlva kudarcba fulladt. Ezt követően hazatért Magyarországra, ahol „A Nő» szerkesztését újra átveszi, de a szerkesztésért járó tiszteletját elfogadni nem akarja. Egyesületünk kötelességének látja, hogy az ő nagyjelentőségű munkáját ne csupán erkölcsi elismeréssel honorálja.”¹⁰

A háború lezárása után Schwimmert a Károlyi-kormány Svájcba delegálta, ezzel a világ első – akkreditációval ugyan nem rendelkező – női követévé vált. Megbízását 1918/1919 fordulóján Bernben teljesítette, azonban nőként kiváló kapcsolatrendszere ellenére sem tudott jó pozíciókra szert tenni a diplomáciai sakkjátszmában. Mivel nem váltotta be Károlyi Mihály hozzá fűzött reményeit, már 1918 utolsó napjaiban lemondásra kényszerült. A rövidre sikerült berni küldetés – ahonnan Schwimmer a Tanácsköztársaság kikiáltása előtti napokban tért vissza Budapestre – egész életére árnyékot vetett. 1920 januárjában a család egy, a forrásokban nem megnevezett barátjának segítségével, Kovács Ilona néven jutott Bécsbe, ahova rövid idő elteltével húga, Franciska is követte.¹¹ 1921 első felét még bécsi emigrációban töltötték, majd Rotterdamban keresztül szeptember első napjaiban léphettek az USA földjére a New York-i Ellis Island ellenőrző állomásán keresztül, amit a dél- és kelet-európai bevándorlók fogadására és szűrésére állítottak fel.¹² Utazásukat és USA-beli letelepedésüket az ismert békemozgalmi aktivista, Lola Maverick Lloyd (1875, Castorville–1944, Winnetka) támogatta, aki haláláig kisebb-nagyobb összegeket folyósított számukra. Pacifista nézeteik miatt Franciskával nem kaphattak amerikai állampolgárságot, irataikban életük végéig a „stateless” (állampolgárság nélküli) bejegyzés szerepelt.¹³ Kvázi hontalanként éltek tehát életüket, annak biztos tudatában, hogy többé nem látják Magyarországot.

Mivel sokan régi és „új” hazájában is bolsevik kémként tekintettek rá, nehéz volt számára a beilleszkedés. Ugyanakkor az USA-beli megélhetési lehetőségek az

---

⁹ Leila J. RUPP, *Worlds of Women: The Making of an International Women's Movement* (New Jersey: Princeton University Press, 1997), 16–18, 28.

¹⁰ *A FE 1917. jan. 29-i választmányi ülésének jegyzőkönyve*, MNL OL P999. 2. doboz 3. tétel.

¹¹ Schwimmer hamis útleveléiért és az emigrációval kapcsolatos hivatalos dokumentumokért lásd RSP X. Box 554. 555.

¹² Schwimmer útja családjának és a FE-tagoknak írt leveleiből és naplófeljegyzéseiből rekonstruálható: a hajón első osztályon, „mesésen” utazott, „sokat és jókat” evett, olvasott, valamint hangversenyeken vett részt. Érdekes adalék, hogy az Ellis Island-i adminisztráció során a bevándorlási hatóság egyik tisztviselője a következő kérdést szegezte neki: „Őn az ünnepelet Madame Schwimmer?” vagyis „Are you the celebrated Mme Sch.[wimmer]?” Schwimmer Rózsa levele családjának a hajóról, 1921. aug. 25., NYPL RSP I.A. Box 130. Schwimmer Rózsa levele családjának Rotterdamból és New York-ból, 1921. aug. 06.; 1921. aug. 26., uo.

¹³ Uo.

európaiaknál jóval kedvezőbbnek bizonyultak, amihez persze az írói tiszteletdíjak és előadói honoráriumok mellett hozzájárultak Lola Maverick Lloyd „adományai” is. A testvérek először Chicagóban, majd New York-ban telepedtek le, ahol a Lloyd család támogatása mellett Schwimmer cikkeinek és előadásainak honoráriumából, valamint Franciska zongoraóráiból tartották fenn magukat.

Schwimmer életében az 1920/1921-es évek után az 1927-es is fordulópontnak tekinthető, hiszen ekkor hunyt el Glücklich, aki évtizedeken át legközelebbi magyarországi munkatársnője és bizalmasa volt. Halála lelkiileg rendkívüli módon megviselte, ahogy másfél évtizeddel később az is, hogy magyarországi társnői közül legtöbben a holokauszt áldozataivá váltak. Mindezek ellenére Schwimmer az amerikai emigrációban mindvégig kiterjedt publikációs és békemozgalmi tevékenységet folytatott: rengeteg folyóiratcikke mellett ránk maradtak az USA-ban tartott előadásainak szövegei is. Munkája jelent meg a házasságról, de jegyzett gyermekkönyvet is. Hosszabb kórházi kezelés után 1948. augusztus 3-án, cukorbetegsége szövődményei miatt hunyt el a New York-i Mount Sinai Hospitalban.

A hagyaték

Schwimmer egyéni tragédiája véleményem szerint nem feltétlenül az emigrációs létben, hanem sokkal inkább abban keresendő, hogy az utókor láthatóan szinte teljesen megfeledezett róla. Pedig ő maga mindent megtett annak érdekében, hogy ez ne következzen be: USA-beli élete szinte minden percét pontosan és tudatosan dokumentálta először magyar, majd angol nyelven, e mellett archiválta cikkeit és beszédeit, sőt az ezekhez készített jegyzeteit is. Hasonló stratégiák figyelhetők meg a Schwimmerrel egyébként az IWSA keretein belül kapcsolatban álló, 14 000 levelet, 500 fotót, valamint összesen 55 naplót és jegyzetfüzetet hátrahagyó Käthe Schirmachernél (1865, Danzig–1930, Merano) is. A radikális nőmozgalomtól a Német Nemzeti Néppártban (Deutschnationale Volkspartei) vállalt képviselői posztig hosszú utat megtett Schirmacher hagyatéka a maga nemében egyedülállónak számít, hiszen az első német nőmozgalom szinte kivétel nélkül zsidó gyökerekkel rendelkező – ám vallásukat nem gyakorló –, s 1933 után menekülésre (emigrációba) kényszerített vezetőinek nem sikerült egységes hagyatékot hátrahagyniuk.

Egészen bizonyos, hogy Schwimmer – csakúgy, mint Schirmacher – érdekes történelmi személyiségnek tartotta magát, hagyatékának tudatos kezelésével pedig alapvetően befolyásolni igyekezett a későbbi történelmi emlékezetét. Mindezt jól érzékelteti a német *Nachlassbewußtsein* szó, amelyet Johanna Gehmacher, Elisa Heinrich és Corinna Oesch számos ponton említenek a Schirmacher életét feldolgozó, innovatív módszereket alkalmazó kötetben. E kötet kulcsfogalmai még a *Selbstpositionierung*, *Selbstmarkierung* és a *Selbthistorisierung* szavak, amelyek Schirmacher azon stratégiáival függenek össze, hogy milyen módon kívánta láttatni magát az utókorral.¹⁴ Ezek az attitűdök maradéktalanul érvényesek Schwimmerre is, s egyértelműen tetten érhetők levélváltásaiban és mindennapjairól vezetett jegyzeteiben. Mindkét nő számára egyértelmű volt a hagyatékuk jelentősége, s abban is biztosak voltak, hogy a későbbiekben történészek dolgozzák majd fel őket. Egy fontos különbség van azonban köztük. Míg Schirmacher 63 000 lapból álló hagyatékát – amelyet a Rostocki Egyetemen helyezett letétbe – a Harald Fischer Verlag 2271 mikrofilmkockán

---

¹⁴ Johanna GEHMACHER, Elisa HEINRICH und Corinna OESCH, Corinna, *Käthe Schirmacher: Agitation und autobiographische Praxis zwischen radikaler Frauenbewegung und völkischer Politik* (Wien–Köln–Weimar: Böhlau Verlag, 2018), passim.

hozzáférhetővé tette és többen is feldolgozták, Schwimmerről hosszú ideig szinte teljesen megfeledkezett az utókor.

Schwimmer grafomán attitűdjeiben még Schirmachert is túlszárnyalta. Hagyatékában a fentebb említett forrásokon kívül megtalálhatók számlái, bevásárlólistái, olvasmányairól, ki- és bejövő postájáról vagy telefonbeszélgetéseiről vezetett, minden részletre kiterjedő feljegyzései. Még azt is megtudhatjuk, hogy cukorbetegsége miatt milyen diétát követett – általában kisebb, mint nagyobb sikerrel. Fizikai és mentális egészségi állapota mellett önreflektív készségeiről árulkodnak az 1926 után „Medical records” címen félévente / néhány havonta vezetett jegyzetei.¹⁵ Utolsó, 1948. júniusi, sokatmondó naplófeljegyzése pedig a következő: „Sokkal hasznosabb lenne, ha a cikket írnám [az egészségi állapotomról vezetett feljegyzések helyett]. Mindenki olvas cikkeket, de ezeket senki nem fogja...”¹⁶

Schwimmer mindent elkövetett azért is, hogy a FE teljes Budapesten maradt dokumentációját az 1935-ben Mary Ritter Beard (1876–1958) amerikai történésszel és feministával közösen felállított nőmozgalmi archívumba (World Center for Women's Archives, WCWA) olvassza be. Egy 1939 áprilisában Mellerné Miskolczy Eugéniának (1872, Budapest–1944, Kistarcsa), a FE vezetőségi tagjának címzett, géppel írt leveléből a következő derül ki:

És most egy nagyon fontos kívánsággal fordulok hozzád és a Feministákhoz. Megtennétek, hogy az archívumodat [Mellerné saját egyesületi levelezését] és a Feministák archívumát szakszerűen becsomagolva elküldöd nekem New Yorkba? Ha [Glücklich] Vilma levelezése elérhető, kérlek, küldd el azt is. Ne szelektálj ki semmit! Minden fontos. Fedezni fogom a költségeket, amint tudatod velem azokat. És kérlek, foglalkozz ezzel késedelem nélkül!¹⁷

Schwimmer az anyagból végül csak egy doboznyiit kapott meg. Ez az 1913. évi kongresszus előkészületeivel kapcsolatos német és olasz nyelvű levelezést tartalmazta.¹⁸

Abban, hogy a NYPL festői Bryant Park-ban található épületének kéziratára gondozza Schwimmer Rózsa és családja hagyatékát, több tényezőnek is fontos szerepe van. Egyrészt a New York-i évtizedek alatt ő maga is ide járt olvasni, miután az emigráció következtében meg kellett válnia több ezer kötetet kitevő könyvtárának jelentős részétől. Másrészt a WCWA kezdeményezése az 1940-es évek kezdetére megbukott,¹⁹ így Schwimmer és Lola Maverick Lloyd egyaránt amellettt döntöttek, hogy saját maguk és családjuk irathagyatékát a NYPL gondozására bízzák.²⁰ Az így

¹⁵ Erre lásd pl. *Medical records*, 1926. január, május, december, NYPL RSP I. A. Box 159–161.

¹⁶ Schwimmer Rózsa naplófeljegyzése, 1948. jún. 21., NYPL RSP X. Box 586.

¹⁷ Vagyis: „And now I have a very important request both to you and to the Fem. Will you please get all your archives and the Fem. archives expertly packed and shipped to me to New York. If Vilma's papers are available, please send those too. Don't weed out anything. Nothing is unimportant. I will take care of the expenses as soon as you let me know. And please attend to it without delay.” Schwimmer Rózsa Mellerné Miskolczy Eugéniának, 1939. febr. 24. és 1939. ápr. 11., MNL OL P999. No. 142, 161.

¹⁸ Ezért lásd NYPL RSP I.A. Box 499–500. Ezt követően Schwimmer és Mellerné ekkor már kizárólag géppel írt levelei egy témára, jelesen a zsidó származású Mellerné Magyarországról történő kimenekítésére szorítkoznak. Schwimmer Rózsa Mellerné Miskolczy Eugéniának, 1939. jún. 06., uo. NO. 178. 1939 után a budapesti anyagban nincs több Mellernére vonatkozó nyom.

¹⁹ Kimbell RELPH, „The World Center for Women's Archives, 1935–1940”, *Signs* no. 4 (1979): 597–603.

²⁰ A NYPL kéziratárában többek között olyan személyek dokumentumait gondozzák, mint Washington Irving, James Joyce vagy Ezra Pound. Összesen 5500 személy irathagyatékát őrzik itt, az anyag teljes terjedelme közel 8840 iratfolyóméter.

létrehozott, 22 sorozatból álló Schwimmer–Lloyd Collection többek között Schwimmer Rózsa 48,8 iratfolyóméterből, valamivel több mint 600 dobozból álló hagyatékát tartalmazza, amely 2007 óta önálló gyűjtemény. Rendszerezésében Schwimmer Franciska mellett Edith Wynner vett részt, az általuk mellékelt segédletek, illetve esetenként kézírásos, máskor gépelt magyarázó jegyzetek megkönnyítik a kutatók munkáját. A kézírásos jegyzetek ugyanakkor egyes esetekben össze is zavarhatják a történészt, hiszen közel sem egyértelmű minden esetben, hogy egy-egy megjegyzés melyik nő „tollából” származik. A későbbiekben a Schwimmer svájci fiaskójáról fontos tanulmányt publikáló Péter Pasztor is részt vett az anyag újrendezésében.²¹ Az archívumban elsőként Susan Zimmermann végzett elmélyültebb forrásfeltárást a dualizmus kori magyarországi nőmozgalmak történetéről írt könyvéhez, illetve Leila J. Rupp az International Woman Suffrage Alliance történetéről írt munkájához – ebben viszonylag sok Schwimmer-levelet is idéz.²² Rajtuk kívül Szapor Judit, illetve Kereszty Orsolya és Dagmar Wernitznig dolgoztak az anyagban.²³

A tíz sorozatba [series] és 592 dobozba rendezett hagyaték Schwimmer mindennapjainak szinte valamennyi percét dokumentálja. A mintegy 462 dobozba gyűjtött levelezés (I.A. sorozat) az 1890-es évektől fiatal kori baráti levélváltásaitól kezdve szinte a halála pillanatáig enged bepillantást személyes és szakmai életének részleteibe. A kutató e helyütt legnagyobb öröme nem csupán a beérkező levelekben, képeslapokban, vizitkártyákban mélyedhet el, hanem az évek előrehaladtával Schwimmer kimenő postájának egyre nagyobb részébe is bepillantást nyerhet. Különösen jól reprezentáltak az alábbi témakörök: a NOE korai működése (amelyben Schwimmer 1908 előtt vezető szerepet vállalt), a FE nemzetközi kapcsolatrendszere,²⁴ *A Nő és a Társadalom* szerkesztésével kapcsolatos feladatok,²⁵ az 1913-as budapesti nőkongresszus szervezése,²⁶ Schwimmer 1915-ös egyesült államokbeli előadókörútja,²⁷ valamint a Ford békehajó története.²⁸

Olyan prominens személyiségek leveleire bukkanhatunk az anyagban, mint például Bertha von Suttner, Emmeline Pethick-Lawrence, Margaret Sanger, Lily Braun vagy éppen Giesswein Sándor és Ottokar Czernin. Azon történészek dolgát, akik az 1921-es amerikai emigráció utáni anyagokat kívánják tanulmányozni, azok a „levélkönyvek” könnyítik meg, amelyeket Schwimmer napi rendszerességgel vezetett, s amelyekben

---

²¹ Peter PASTOR, „The Diplomatic Fiasco of the Modern World’s First Woman Ambassador, Rosa Bedy-Schwimmer”, *East European Quarterly* no. 3 (1975): 273–282.

²² Susan ZIMMERMANN, *Die bessere Hälfte? Frauenbewegungen und Frauenbestrebungen im Ungarn der Habsburgermonarchie 1848 bis 1918* (Wien: Promedia, 1999); RUPP, *Worlds of Women...*

²³ Lásd pl. Judith SZAPOR, „Sisters of Foes: The Shifting Front Lines of the Hungarian Women’s Movement”, in *Women’s Emancipation Movements in the Nineteenth Century: A European Perspective*, eds. Sylvia PALETSCHEK and Bianca PIETROW-ENNKER, 189–205 (Stanford: Stanford University Press, 2004); Judith SZAPOR, „Who Represents Hungarian Women? The Demise of the Liberal Bourgeois Women’s Rights Movement and the Rise of the Rightwing Women’s Movement in the Aftermath of World War I”, in *Aftermaths of War: Women’s Movements and Female Activists, 1918–1923*, eds. Ingrid SHARP and Matthew Stibbe, 245–267 (Leiden: Brill, 2011); Judith SZAPOR, *Hungarian Women’s Activism in the Wake of the First World War: From Rights to Revanche* (London: Bloomsbury Academic, 2018). Kereszty és Wernitznig állításai több ponton problematikusnak és vitathatónak bizonyultak. Erről lásd CZEFERNER, *Polgári-liberális, feminista...*, passim.

²⁴ NYPL RSP I.A. Box 1–126; RSP VII.A. Box 497 fol. 9–10.; 498 fol. 1–15.; 499 fol. 1–15.

²⁵ NYPL RSP I.A. Box 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35; RSP II.C. Box 480, 481, 482.

²⁶ NYPL RSP VII.C. Box 499 fol. 12–15; 500 fol. 1–9; 501 fol. 1–2.

²⁷ NYPL RSP I.A. Box 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64; RSP II.B. Box 478 fol. 3–4, 6–9.

²⁸ NYPL RSP IV. Box 485 fol 5–14; 486 fol. 1–13; 487 fol. 1–14.

minden egyes beérkező és kimenő levél regisztrálásra került. Amint erre már utaltam, 1927 után hasonló regiszttert vezetett telefonbeszélgetéseiről.²⁹ A magánlevelezés gerincét a következő személyektől érkező posta alkotja: Rózsa szülei, húga, Franciska, illetve harmadik testvérük, Béla, akinek 1914–1918 közötti, frontvonalról írt levelei is fennmaradtak. Ő a háború után feleségével és lányaival Bécsben telepedett le, s gyakran referált nővérének az ausztriai politikai helyzetről. A korai időszakból számos levél íródott Kubicek Irma, egy ifjúkori temesvári barátnő tollából, aki végigkövette Schwimmer fiatal, lelkiileg erősen instabilnak mondható éveit. Természetesen meg kell említenünk a Lola Maverick Lloydal és az Edith Wynnerrel való gyakori levélváltásokat is.

A levelekben részletekbe menő leírások olvashatók barátairól, kollégáiról és ellenségeiről, ezek sok esetben már-már a pletykálgatás határait súrolják. Ennél viszont sokkal lényegesebb az, hogy a levelek alapján képet kaphatunk a korai, majd a Horthy-kori magyarországi civil szerveződések történetéről, fejlődési sajátosságairól, illetve arról, hogy ezen egyesületek milyen nehézségekkel szembesültek az első világháború kirobbanásakor, valamint a Monarchiától való elszakadást követően.

Schwimmer – néhány fiatal kori, rövid időn belül hamvába halt kísérlettől eltekintve – sosem vezetett a klasszikus értelemben vett naplót. Ezzel szemben dátummal ellátott, helyenként kézzel, máskor géppel írott jegyzetpapírok hada maradt ránk a levelei között, amelyekre általában aktuális napi tennivalóit, találkozójait vagy éppen elintéznivalóit, bevásárló listáit jegyezte fel. A svájci hónapokban apró papírdarabokon szerepelnek az adósságai,³⁰ cukorbetegsége súlyosbodásával pedig napi öt-hat étkezésre bontott étrendje, kímélő receptjei.

Szintén szükséges kitérni a hagyaték többi részére is, hiszen ezekben is találunk leveleket. Az anyag II., IV., V–VI., és VIII. sorozatának iratai Schwimmer 1896 és 1948 között Magyarországon, továbbá európai és USA-beli – mind nagyobb számú érdeklődőt vonzó – előadókorútnak tartott beszédeinek pizkozatait, valamint magyar, német és angol nyelvű cikkeit tartalmazzák. Létezik a fentiek mellett egy közel 50 doboznyi, önálló anyag, amelyben azok a cikkek szerepelnek, amelyek Schwimmer több évtizedes nőmozgalmi és pacifista tevékenységéről láttak napvilágot. Ebben olyan levelekre bukkanunk, amelyek a cikkekhez történő anyaggyűjtés során keletkeztek.

Külön sorozatba kerültek az 1913-as budapesti IWSA-kongresszus rendezéséhez kötődő források, amelyek gerincét a Magyarországról 1939-ben elküldött levelek adják.³¹ A rendkívül széles körű külföldi levelezés részleteivel kapcsolatban itt csupán egy dolgot szeretnék megemlíteni: a közel 3000 vendég fogadásával járó esemény megszervezése óriási kihívás elé állította Schwimmert és a FE választmányi tagjaiból felálló szervező bizottságot, a rendezvény eredményes lebonyolítása pedig egyértelműen bizonyította, hogy a hazai feminista mozgalom fejlettségi szintje megközelítette a nyugati országok hasonló profilú szervezeteit.

Alig két doboznyi irat dokumentálja Schwimmer néhány hónapos svájci követi munkásságát.³² E források közül a legérdekesebb talán az a több évtizedes levelezés, amelyet Rózsa, majd halála után Franciska folytatott többek között Károlyi Mihállyal, Ágoston Péterrel, Kun Bélával és Kemény Györggyel arról az 1918. novemberi

²⁹ NYPL RSP I.B. Box 463, 464, 465.

³⁰ Schwimmer rokonaitól és magyarországi ismerőseitől, elsősorban anyai nagybátyjától, Leopold Katschertól, azaz Kácsér Lipóttól (1853, Csák–1939, Luzern) és a FE-választmány oszlopos tagjától Teleki Sándornétól (és férjétől) volt kénytelen több alkalommal is kölcsönkérni svájci munkavégzése során, mivel a magyar állam nem folyósította fizetését. NYPL RSP III. Box 484 fol. 4–12; 485. fol. 1–4.

³¹ NYPL RSP I.A. Box 500 fol. 1–9; 501 fol. 1–2.

³² NYPL RSP III. Box 484 fol. 4–12; 485 fol. 4–12.

árfolyamon 20 000 svájci frankot kitevő adósságról, amellyel az állam diplomáciai szolgálataiért tartozott.³³

Fontos adalékokkal szolgálnak még Schwimmer kapcsolati hálójának teljeskörű feltárásához azok a levelek, illetve az ezekhez kapcsolódó jegyzetek, amelyek Edith Wynner hagyatékába kerültek át. Ő az 1990-es évek kezdetéig az anyag szaktanácsadójaként is tevékenykedett, és gyűjtötte a Schwimmerről halálát követően megjelent írásokat, cikkeket stb.³⁴ A forrásokat egy általa tervezett Schwimmer-biográfiához igyekezett megszerezni, amely azonban végül sosem készült el.

Első benyomások a hagyaték egészével kapcsolatban

Schwimmer Rózsáról viszonylag kevés portré maradt az utókorra, az ötvenedik születésnapja alkalmából, a New York-i lakásának íróasztalánál készült fotó ezért is számít különlegesnek. Egy gondterhelt, súlyos problémákkal küzdő nő néz vissza ránk, akinek tekintetéből az elszántság mellett a bizonytalanság is tisztán kivehető. Mindez érthető, hiszen édesanyja haláltusája mellett épp ekkor kellett megküzdenie legközelebbi munkatársa és bizalmas barátja, Glücklich Vilma elvesztésével. Sőt, súlyos egzisztenciális problémák is nehezítették az életét: egyre inkább csökkent az esélye arra, hogy valaha amerikai állampolgárságot kaphat.

A portréra pillantva még egy dolog feltűnhet, mégpedig a Schwimmer mögötti polcokon sorakozó, gondosan becsomagolt iratok. Titkársága segítségével ekkor már hosszú ideje archiválta levelezését és jegyzeteit, amelyeket a Central Park melletti stúdiólakásában tárolt. Az 1930-as évek végére már szinte a teljes lakást elárasztó iratrengeteg hosszas tárgyalások után végül 1940 augusztusában került a New York-i közkönyvtárba, amelynek igazgatója „szívből egyetértett” Schwimmer azon koncepciójával, mely szerint a „nemzetközi jelentőségű anyagot egyben tartva” a kutatók rendelkezésére kell bocsátani.³⁵ A hagyaték ezt követően tovább bővült Schwimmer 1948-ban bekövetkezett haláláig, a 2020-as évekig pedig már többször rendezték újra.

A New York Public Library közel 600 doboznyi Schwimmer-hagyatékának áttekintése után jelen beszámolóban csupán az anyag egészével kapcsolatos első benyomásaimat fogalmazom meg. Korábban már rámutattam arra, hogy a 20. századi magyarországi, illetve nemzetközi nő- és békemozgalom feldolgozása lehetetlen az itt őrzött források nélkül. A szervezkedéssel kapcsolatos információk mellett kirajzolódnak a levelezésből azon erőfeszítések, amelyeket Schwimmer az 1930-as évektől tett a korszakban innovatív módon a nemzetközileg ismert nőmozgalmi aktivisták hagyatékának összegyűjtésére, majd ezek egy vagy több közös archívumban történő elhelyezésére. Erőfeszítéseit végül nem koronázta siker, viszont a következő évtizedben életre hívott, és napjainkban is működő, hasonló profilú gyűjtemények létrehozását mindenféleképpen inspirálta.

A levelekből bepillantást nyerhetünk az amerikai állampolgársággal nem rendelkező, tehát kvázi illegális bevándorlóként az USA területén élő Schwimmer folyamatos egzisztenciális küzdelmeire. Képet alkothatunk továbbá a Horthy-korszak kezdetén Bécsbe, Párizsba, Londonba és New Yorkba menekült értelmiség életéről, megélhetésért folytatott harcáról, valamint érdekellentéteikről egészen az 1940-es évek végéig. A

---

³³ A magyar külügyminisztérium Franciska megismételt kérelmét 1948. november 15-én végül elutasította. NYPL RSP III. Box 485 fol. 4. Ezt lásd CZEFERNER Dóra: *Száz éves a Tanácsköztársaság, száz éve tért haza Schwimmer Bernből*, hozzáférés: 2022. 03. 28. doi: <https://schwimmerblog.com/2019/03/22/szaz-eves-a-tanacskozatarsasag-szaz-eve-tert-haza-schwimmer-bernbol/> valamint: CZEFERNER Dóra: *Diplomáciai fiaskó Bernben*, hozzáférés: 2022. 03. 28. doi: <https://schwimmerblog.com/2019/03/03/diplomaciai-fiasko-bernben/>

³⁴ *Edith Wynner Papers*, NYPL, MssCol 17917.

³⁵ H. M. Lyndbergnek, a New York Public Library igazgatójának levele Schwimmer Rózsának. 1940. augusztus 16. Rosika Schwimmer Papers. New York Public Library Manuscripts and Archives Division. MssCol6398. Box 352.

második világháború közeledtével a levelezés leghangsúlyosabb témája a segítségkérés és a -nyújtás volt, Schwimmer ugyanis számos, az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területén élő zsidó család sikeres USA-ba történő emigrációját szervezte meg. A levelek és telefonbeszélgetések tanúsága szerint 1945 ősztől ugyancsak valamennyi rendelkezésre álló eszközzel igyekezett segíteni a háborút és a zsidóüldözést túlélte rokonait és barátait, e mellett pedig fáradhatatlanul munkálkodott a magyarországi feminista szervezkedés újjáélesztésén.

A források áttekintése során több olyan kérdés is felmerült bennem, amelyek megválaszolása kulcsfontosságú lehet Schwimmer Rózsa személyiségének megértéséhez. A leglényegesebb ezek közül talán a következő: Milyen tényezők sarkallhatták az excentrikus személyiségjegyekkel egyébként jócskán megáldott Schwimmert arra, hogy közel fél évszázadon át élete valamennyi mozzanatát dokumentálja, s ezt a dokumentációt gondosan rendszerezve az utókorra hagyja? A ki- és bejövő levelezés, a képeslapok és vizitkártyák hada, előadásai és publikációi, illetve az ezekhez készített jegyzetek mellett ugyanis száz dobozt felölelő irathalmaz található a hagyatékban, amely egyáltalán nem kapcsolódnak közéleti szerepvállalásaihoz. Ezek Schwimmer magánjellegű (telefon)beszélgetéseinek kivonatai, napi feladat- és bevásárlólistái, aprólékosan vezetett feljegyzései bevételeiről és kiadásairól, valamint a diabéteszéhez kapcsolódó orvosi papírok.

Nyilvánvalóan érdekes történelmi személyiségnek tartotta magát, aki hagyatékának tudatos kezelésével alapvetően befolyásolni kívánta a későbbi korok történelmi emlékezetét. (Az már egy másik kérdés, hogy halála után hosszú időre megfeledkeztek róla...) Grafomán attitűdjei mögött ugyanakkor véleményem szerint egy másik motiváció is meghúzódik. Ez pedig az olthatatlan vágy azon vádak cáfolására, amelyek a Károlyi-kormány megbízásából 1918 novemberében elvállalt rövid svájci diplomáciai szolgálatához kapcsolódnak. Schwimmer a svájci diplomáciai fiaszkót követően három dolgot igyekezett megszállottan bizonyítani élete során. Egyrészt azt, az élete utolsó három évtizedét alapvetően meghatározó, teljes mértékben alaptalan rágalmat kívánta a rendelkezésre álló valamennyi eszköz segítségével cáfolni, miszerint Svájcban „bolsevik kém”-ként tevékenykedett volna. Másrészt haláláig kitarzott amellett, hogy a követi posztja okán rendelkezésére bocsátott reprezentációs keretösszeget nem saját kedvteléseire fordította. Végül pedig mindent latba vetett annak érdekében, hogy a magyar állam kiutalja számára 1918/1919-ben elmaradt követi fizetését.

Vagyis Schwimmer egyéni tragédiája nem kizárólag az emigrációs létben, hanem az élete előrehaladtával betegessé váló bizonyítási vágyában keresendő. Mindez magyarázattal szolgál azon fanatikusságára, amellyel mindennapjainak ténylegesen valamennyi mozzanatát dokumentálni igyekezett. Összességében éppen ezért meggyőződésem, hogy az életét és munkásságát rekonstruálni kívánó munka első és legfontosabb feladata a Schwimmer által saját magáról alkotott kép következetes lebontása, illetve ennek a személyiségnek a dekonstruálása. E nélkül lehetetlen releváns kutatói kérdések megfogalmazása, differenciálása és azok megválaszolása.

A három hónap során áttekintett levéltári források az alábbiak voltak:

- Rosika Schwimmer Papers (RSP). Series I.A. General Correspondence, 1928–1948: Box 176–462.
- RSP. Series I.B. Mail books, 1921–1948: Box 463–465.
- RSP Series II.A. Writings and speeches, 1918–1948: Box 466, 468–478.
- RSP Series II.B. Lecture notes and speeches, 1918–1944: Box 478–479.
- RSP Series II.C. Publications, 1918–1928: Box 483–484.
- RSP Series V. Libel suits and other disputes, 1922–1942: Box 488–493

- RSP Series VI. Immigration and naturalization, 1919–1981: Box 494–497.
- RSP Series VIII. Personal press clippings, 1897–1972: Box 503–550.
- RSP Series IX. Finances, insurances and real estate, 1918–1948: Box 551–553.
- RSP Series X. Personal miscellany, 1918–1958: Box 554–555, 558–592.

Az áttekintett szakirodalom:

A kéziratár nyitvatartási ideje a koronavírus járvány után még mindig erősen korlátozott volt (kedd–péntek 12.00–16.30; szombat 13.00–16.30), ezeket az időszakokat tehát minden alkalommal itt töltöttem. A könyvtár nyitvatartási idejében (kedd–szombat 12.00–17.00) még az alábbi forrásokat és szakirodalmat sikerült áttekintennem:

- International Woman Suffrage Alliance: 10th Congress, Paris, Reports and Programme. Paris, 1926.
- Ward, Patricia: Cross Currents in the International Women’s Movement, 1848–1948.
- Carrie Chapman Catt (Ed.): Carrie Chapman Catt’s Letters to the International Woman’s Suffrage Alliance. 1919.
- Hundt, Irina (Hg.): Über Grenzen hinweg: zur Geschichte der Frauenstimmrechtsbewegung und zur Problematik der transnationalen Beziehungen in der deutschen Frauenbewegung: Ergebnisse des internationalen Symposions des Deutschen Staatsbürgerinnen-Verbandes e.V. am 03./04. September 2004 anlässlich des 100. Jubiläums der International Alliance of Women (IAW)
- Deutsch, Regine: The International Woman Suffrage Alliance: its History from 1904 to 1929. London, 1929.
- *Ius Suffragii: monthly organ of the International Woman Suffrage Alliance.* (1906–1924)
- IWSA: The International Woman Suffrage Alliance, Report of Seventh Congress, Budapest, Hungary, June 15–21, 1913. Manchester, 1913.
- Angela Kimyongür: Women in Europe between Wars: Politics, Culture and Society. London, 2017.
- Davies, Kathy–Evans, Mary (eds.): Transatlantic Conversations: Feminism as Travelling Theory. Surrey, 2011.
- Jonsson, Pernilla: Gendered Money: Financial Organization in Women’s Movements, 1880–1933. New York, 2012.

Publikációk, konferenciák:

Az ösztöndíjas időszak során az alábbi publikációkat készítettem el, részben az itt feldolgozott forrásokra és szakirodalomra támaszkodva:

- Az osztrák és a magyar nőmozgalom fejlődése a századfordulóig. Ünnepi tanulmánykötet Kéri Katalin tiszteletére. MTA PAB, Pécs. 2022.
- Hattyúdal. A Feministák Egyesületének története a második világháború éveiben. In: Stark Tamás–Virányi Péter–B. Kádár Zsuzsanna (szerk.): Az MTA II. Világháború Története Albizottság konferenciakötete. Nők a hátszágban. Kronosz Kiadó–BTK TTI, Pécs–Budapest. 2022.
- „Sok a dolgom, és már írógöresöm van...”: A Schwimmer Rózsa körül formálódó levelező közösségek. In: Török Zsuzsa (szerk.): Női íráshasználat és kéziratok kultúra a hosszú 19. században. MTA ITI, Budapest, 2022. 243–274.

- International Women’s Movements, Peace Activism, and the World of Politics: The Rosika Schwimmer Archive in New York. *Hungarian Studies Review*, 49, 2, 258–265.

Blog:

- SchwimmerBlog. Schwimmer Rózsa – Egy grafomán feminista a 20. század útvesztőiben. (<https://schwimmerblog.com/>)

Az ösztöndíjas időszaknak szinte az elejétől a végéig napi rendszerességgel osztottam meg forrásokat és leveleket a legfrissebben feldolgozott anyagokból magyar, német, angol és francia nyelven.

Megjelenés alatt álló monográfiák:

- Kékharisnyák gyűjtőhelyei vagy modern nőszervezetek? Feministák az Osztrák–Magyar Monarchia alkonyán. *Kronosz*. Várható megjelenés: 2023.
- *Feminists at the Twilight of the Austro–Hungarian Monarchy*. Indiana University Press. Várható megjelenés: 2023/2024.

A monográfiák véglegesítéséhez, illetve a kötetek Schwimmer Rózsáról szóló fejezeteihez nagy hasznát vettem a három hónap során feldolgozott forrásoknak.

További, megjelenés alatt álló cikkek magyar, angol és német nyelven

- Lokális, országos, transznacionális: A pécsi feminista szerveződések helye a magyarországi és a nemzetközi nőmozgalomban. In: Polyák Petra (szerk.): *Lányok, nők, asszonyok. Női sorsok, szerepek, életutak a 18–20. században*. *Kronosz Kiadó*, Pécs. Várható megjelenés: 2022.
- *Nőmozgalmak*. In: Zeidler Miklós (főszerk.): *Makropédia*. BTK TTI, Budapest. Várható megjelenés: 2022.
- A nők mint társadalmi csoport. In: Zeidler Miklós (főszerk.): *Makropédia*. BTK TTI, Budapest. Várható megjelenés: 2022.
- Interpretation and Discourse of Women’s Labour Activism in the Austro–Hungarian bourgeois-liberal, feminist press (1907–1919). In: Susan Zimmermann (Ed.): *Women’s Labour Activism in Eastern Europe and Beyond, 19th and 20th Centuries*. Brill, Leyden. Várható megjelenés: 2023.
- Bürgerlich-liberale, feministische Organisationen während der letzten Jahrzehnte der Doppelmonarchie. In: Schütz, Waltraud–Haider-Wilson, Barbara (eds.): *Women’s Political Action in the Habsburg Monarchy, 1780-1918*. *Österreichische Akademie der Wissenschaften*. Wien. Várható megjelenés: 2023.
- Rosika Schwimmer. Ideologies of Women’s Emancipation. In: Lóránd, Zsófia–Híncu, Adela–Mihajlović Trbovc, Jovana–Stańczak-Wiślicz, Katarzyna (eds): *Texts and Contexts from the History of Feminism and Women’s Rights. East Central Europe, Second Half of the Twentieth Century*. Budapest and New York: CEU Press. Várható megjelenés: 2023.
- Hálózatok vizsgálata a nemzetközi nőmozgalomban. In: *A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2021. évi, székesfehérvári konferenciájának kötete*. HIK, Budapest. Várható megjelenés: 2023.

Konferencia, amelyen az ösztöndíjas időszak alatt részt vettem:

- Médaitörténeti Mozaikok. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete. „A sajtó útjai szolgálják ügyünket legjobban”: Feminista folyóiratok az Osztrák–Magyar Monarchia alkonyán.

Záró gondolatok

A 2022. őszi New York-i kutatás bizonyos mértékben még mindig a „koronavírus árnyékában” valósult meg. A gyűjteményekben végzett munka szempontjából azonban ez szerencsére nem okozott áthidalhatatlan nehézségeket, csupán az adminisztrációval kapcsolatos kellemetlenségeket. Meggyőződésem, hogy a három hónapot a lehető legjobban sikerült kihasználni, a levéltári kutatás mellett pedig alkalmam nyílt fontos új szakmai kapcsolatok építésére, illetve a régebbiek elmélyítésére is. A munka eredményeként pedig immár lehetőségem nyílik a tervezett Schwimmer Rózsa-forráskiadás és életrajz elkészítésére, amely a hazai és a nemzetközi történész szakma régi adóssága.

A beszámoló végén szeretnék köszönetet mondani az ösztöndíjat odaítélő bizottságnak a támogatásért. Hálás vagyok továbbá a New York Public Library kéziratára munkatársainak, különösen Cara Dellatte-nek, akik a három hónap során valamennyi kérésemet teljesítették, jelentősen megkönnyítve ezzel a munkámat.

Budapest, 2023. január 16.

Fedeles-Czeferner Dóra